

OSIGURANJE SOCIJALNE KVALITETE POD PRITISKOM TRANZICIJE I GLOBALIZACIJE

HELMUT RENÖCKL*

Teološki fakultet
Sveučilišta u Českim Budejovicama
Češke Budejovice, Češka

UDK 327:364
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: studeni 2004.

Sažetak

Članak želi ukazati, iz teološke perspektive, na izazove koje današnja globalizacija nameće društvima u tranziciji te pružiti smjernice za crkveno djelovanje u tim zemljama nakon pada komunizma. Polazeći od analize komunističkog režima i njegove strukture vlasti, ističe se potreba stvaranja novih struktura koje će prikladno odgovoriti zahtjevima procesa transformacije i globalizacije. Označavajući globalizaciju kao tehničko-ekonomsku, ali i socijalno-kulturalnu i etičku trajnu revoluciju, koja danas, na žalost, uglavnom vodi k povećanju razlika između bogatih i siromašnih, članak ukazuje na važnost snažnijeg oblikovanja «etičke globalizacije» u smislu stvaranja nove postmoderne kulture života u duhu solidarnosti i socijalne pravednosti. Prema mišljenju autora, Crkva nije dobro prebrodila ove promjene jer nije uočila znakove vremena te se pita hoće li kršćanstvo uspjeti oblikovati novu Europu u duhu «ekosocijalne politike uređenja». Nova Europa nije samo politički, ekonomski i kulturni projekt, već i izazov za Crkvu, jer europska tradicija proizlazi iz kršćanskih korijena. «Nova Europa» treba dušu, vjersku dubinu i širinu, žive kršćane i Crkvu, koji će pružiti sadržajne socijalno-etičke projekte i postati važan čimbenik socijalnog odgoja u današnjem društvu.

Ključne riječi: *tranzicija, globalizacija, postmoderna kultura života, Nova Europa, ekosocijalna politika, solidarnost, kršćanstvo.*

* Prof. dr. sc. Helmut Renöckl, Teološki fakultet Sveučilišta u Českim Budejovicama, Knežska 8, 37001 Češke Budejovice, Češka
Prof. dr. sc. Helmut Renöckl, Faculty of Theology, University of České Budejovice, Knežska 8, 37001 České Budejovice, Czech Republic

Uvodna napomena: Moja perspektiva

Područje moga rada je cjelokupna etika, filozofski i teološki, etičko odgajanje i permanentno obrazovanje unutar i van Crkve. U Češkim Budejovicama držim katedru *Teološke etike* na Teološkom fakultetu, ali i jedan mali Institut za privrednu etiku i regionalni razvoj za sve fakultete. U Linzu predajem etiku na Tehničko-prirodoslovnom fakultetu, posebno za studente informatike, kao i na Teološkom fakultetu, te vodim Institut etike koji je posebno posvećen profesionalnoj etici, (npr. za liječnike, njegu bolesnika, ali i za zemljoradnike, menadžere i časnike). Ovo obilje zadataka nikada ne daje dovoljno vremena za objašnjavanje pojedinih pitanja, ali imam konstantno posla s mnogim pojedinačnim životnim pitanjima i stoga više osjećaja za prednosti, proporcije i kontekste nego specijalisti (čiju nadležnost cijenim i poštujem, ali sâm rado radim interdisciplinarno). Na taj način ostaje se sačuvan od iluzija sveznanja i nepogrešivosti.

Donekle poznajem situaciju u zemljama tranzicije preko svoga rada u Češkoj od 1991., a 1990.-1995. sam predavao etiku u Erfurtu, dolazio sam, i uvijek ponovo rado dolazim u Hrvatsku (ovdje sam u Đakovu bio u teškim vremenima neposredno nakon teških borbi), u Sloveniju, Mađarsku i Slovačku. Naučio sam kulturne nijanse, upoznao mnoge simpatične, hrabre ljude, vrijedne poštovanja, postao osvjedočeni Srednjoeuroljanin. Zapravo moram reći da više dobijam, nego što dajem.

Živimo u teškom, nepreglednom, ali jako napetom vremenu, koje nas kao socijalne etičare posebno izaziva: povijesno prestrukturiranje Europe, koje je počelo znamenite 1989, dostiže s predstojećim velikim proširenjem Europske unije odlučujuću međuetapu. (Hrvatska, istina, još nije na redu ovaj puta, ali su učinjeni važni koraci u smjeru integracije u EU.) Istovremeno teku drugi dalekosežni procesi promjene. Za nas kršćane to nije samo ogromno političko ekonomsko događanje, nego *kairos*: nakon pada totalitarnih sustava moguće je nanovo oblikovati, do sada potlačene, zemlje cijele Europe u slobodi i pravdi. *Kairos* se može ne iskoristiti ili promašiti, a to nam se ne bi smjelo dogoditi. Zasiurno je sada položaj mnogih ljudi u bivšim komunističkim zemljama težak, i na Zapadu ima složenih promjena i ozbiljnih problema. Tu nam ne pomažu „ružičaste naočale“ niti nostalgичno naricanje i oborene glave. Dobro se sjećam karizmatičnog pape Ivana XXIII. i Koncila što ga je on sazvao. Umjesto kukanja i defanzivnog stava s pogledom unatrag, umjesto osobnoga i crkvenog prorokovanja, ovaj je papa usmjerio pozornost na *znakove vremena*. Ovo usmjerenje je proizvelo vidljiv porast crkvene vitalnosti i jaku pozornost crkvenih izjava i izvan crkvenog područja.

Od Koncila je prošlo dosta desetljeća, mnoge su se i važne stvari od tada promijenile. Stoga nije dovoljno tadašnje *znakove vremena* i odgovore na njih jednostavno *podgrijati*. Moramo prije svega prepoznati trenutne *znakove vremena* i na njima se dokazivati. Tomu pripada u svakom slučaju transformacija cijele Europe (ne samo tadašnjih komunističkih zemalja) i u uskoj vezi s time stupnjevita globalizacija, kao i promjena paradigmi od moderne u *postmodernu*. Ovo pak znači teške i fascinantne izazove za socijalno etička istraživanja i nauk, ali isto tako intenzivni angažman za odgovarajuću socijalnu edukaciju. Jer teorija i praksa su ovdje jedno na drugo usko navezani. Karl Rahner je definirao teologiju kao *refleksiju o življenoj vjeri*, a ovo vrijedi cijelim svojim sadržajem i za katoličku socijalnu etiku. Vremena autoritarnog naviještanja odozgo su na društvenom području svakako iza nas. Potrebna su i imaju šanse kompetentna objašnjenja i prilozi za formaciju te uvjerljivo ohrabivanje i edukacija ljudi.

Duboko sam uvjeren da kršćani, Crkve, i posebno naša socijalna etika, mogu odlučno pridonijeti za dobru budućnost (srednje) Europe: Kršćanska vjera daje utemeljenu, realnu nadu. Umjesto *ružičastih ili tamnih naočala* omogućava nam jasan pogled na sadašnjost i budućnost. Ohrabruje nas da tražimo i kročimo putovima koji vode naprijed, te daje izdržljivost i snagu u veslanju burnim morima promjena. Međusobna razmjena između socijalnih etičara raznih zemalja, kao i između akademske socijalne etike i socijalnog obrazovanja, posebno je pod datim okolnostima važna i vrijedna.

1. Šanse i poteškoće političko-ekonomske i kulturne tranzicije

Prošlim je komunističkim režimima, pored razlika od zemlje do zemlje, bila zajednička (u visokom stupnju) centralizacija političkih i ekonomskih odluka i uprave, te svjetonazora i kulturna orijentacija. Moć je bila *gore*, u *nomenklaturi*, koncentrirana, a odgovarajuće neznatna je bila odgovornost, mogućnost formacija pojedinaca, odnosno perifernih institucija i slobodnih društava. Tražena je partijska poslušnost, provođenje odluka odozgo, a zauzvrat dobivala se stabilnost, gotovo nikakav rizik te kolektivna briga za svakoga tko se tako ponašao, a bio zadovoljan neslobodom i niskom ekonomskom učinkovitošću. Ekonomska učinkovitost je bila zastrašujuće niska, ekološki neured dramatičan. Važne su bile skupine moći, planovi i birokracija, a ne diferencirana potreba i dostojanstvo čovjeka, ne trošenje resursa i troškovi. Svim ovim oblicima vanjske neslobode i potlačenosti treba dodati lagano navikavanje na nesamostalnost, odvikavanje od osobne odgovornosti aktivnog oblikovanja života i društva te propadanje mnogih talenata.

Slobodarsko-pluralistička demokracija s tržišnom privredom gradi se na mogućnostima odlučivanja i formiranja za pojedinca, decentralizirane institucije, privredna poduzeća i slobodna udruženja. Otvoreno demokratsko društvo i tržišna privreda su društveni oblici organizacije, odnosno postupci za postizanje ciljeva i rješavanje problema; oni prisiljavaju optimalni raspored nedostatnih sredstava, odnosno stimuliraju konstantno različite sposobnosti, razvoj efikasnih sredstava za postizanje ciljeva i rješavanje problema.

Oblici organiziranja, postupci i efikasnost nikada nisu samo svrha nego instrumentariji, putovi, kriteriji za postizanje, osiguravanje ciljeva, vrijednosti i rješavanja problema. Za kojim ciljevima, vrednotama, rješenjima treba ići, koji prioriteti i proporcije su dostojni čovjeka i stoga o njima treba voditi računa – to se ne pokazuje automatski, to je zadatak kojega treba ljudski, vjerski, kulturno i politički razjasniti i prema njemu ići. Tijekom europske kulturne povijesti za ovo su razvijene bitne osnovne strukture: podjela moći, parlamenti koji su izabrani u općim, slobodnim izborima, ustavi koji osiguravaju ljudska prava, neovisni sudovi, uređeni pravni okviri za bitna područja života, strukture i sustavi pravila privrede za osiguranje socijalnih i ekoloških standarda.

Ako o tome razmišljamo, jasno je da promjena bivših komunističkih zemalja ne može uspjeti brzo i samo vanjskim promjenama kao što su uvođenje višestranačkog sustava, dokidanje planske privrede, privatizacija i otvaranje granica. Potrebna je zahtjevna, stalna, stručna i etična edukacija osoba, kako u društvu, tako u rukovodećim kadrovima, kako bi se odgovorilo na visoke zahtjeve vlastite odgovornosti u otvorenom društvu. Potreban je lagani razvoj struktura, jer se nakon odlaska središnjih institucija moći traže nove institucionalne zadaće na svim razinama.

Takvi opširni, zahtjevni i dugotrajni procesi transformacije mogu proizvesti prezahvatljivost, razočaranja, nedostatnost, razvoj u krivom smjeru i unazađenje. U takvom psihosocijalnom položaju lako dolazi do tendencije nesolidarnosti, provođenja kratkovidnih, sebičnih interesa bez socijalnih obzira. Položaj je u različitim zemljama *Zapada* i *Istoka* različit, ali dobar dio problema i zadaća zajednički je i Istoku i Zapadu: procesi koji se osamostaljuju, dominacija ekonomskoga, jako brzi procesi koncentracije i ubrzanja, a onda tendencija k pasivnosti zbog preopterećenosti, osjećaj nemoći mnogih ljudi. Kršćanima i kršćanskim zajednicama nije mjesto u nekim nišama ili getu. Utemeljenoj kršćanskoj nadi više odgovara aktivno uključivanje u ove teške procese učenja i formiranja. S jasnim ciljem pred očima, valja izdržati mučno veslanje kroz olujno more.

2. Izazovi globalizacije: promjena paradigme prema postmoderni

Globalizacija nije samo pojam (Schlagwort), ona označava stvarno jedan glavni tok (mainstream), znak, našeg vremena. U Crkvi je *globalizacija* uglavnom shvaćena negativno, u njoj se vidi prijeteća opasnost, destrukcija, koju bi se najradije htjelo zaustaviti. „Pred-emocije“ su problematične, slično kao i predrasude, pokušajmo točnije obuhvatiti, bez prebrze valorizacije, o čemu se zapravo radi.

Globalizacija danas znači općenitu tehničko-ekonomsku, ali i socio-kulturalnu i etičku trajnu revoluciju koju su pokrenule vodeće tehnologije, elektronska informatika/telekomunikacija, te biotehnika i genska tehnika. Slično kao kod prve *industrijske revolucije* u 19. st., klasične i uobičajene privredne i društvene strukture, ali i savjest i norme djelovanja, masivno su i ireverzibilno promijenjene. Bitni ekonomski procesi, istraživanja, proizvodnja i tržište su globalizirani. Ekonomski i politički se tako na svjetskoj razini karte ponovo miješaju; šanse, tereti, središta odlučivanja su na svjetskoj razini ponovo podijeljeni. Silna *seoba naroda*, slobodna mobilnost i prisiljena migracija prate ove procese. Ako se jako dobro ne pazi, tijekom promjena može doći do prekida solidariziranja i socijalne brutalnosti.

Jaka se globalizacija događa socio-kulturalno i mentalno: prije svega, preko elektroničkih medija dolazi do intenzivnog širenja globalizacije, informacija, slika, primjera ponašanja, vjerskih poimanja. Ovo vodi do promijenjenih sadržaja svijesti, pogleda, načina ponašanja i struktura društva. Natuknice za ovo su „svijest mustre“ (patchwork), „složeni identitet“, „programsko surfanje“ kod razmišljanja i djelovanja, ljestvica vrednota koje se brzo mijenjaju. Nema više internih ili eksternih zatvorenih svjetova, što rezultira - vjerski i etički - velikim posljedicama.

3. Važno je dodatno voditi računa o „etičkoj globalizaciji“

Elektronička informacijska tehnika, telekomunikacije, biotehnika, genetska tehnika i globalizirana privreda su najveća dostignuća programa ovladavanja prirodom i planiranjem svijeta. Na Istoku i Zapadu ljudi ne osjećaju više nestanak granica znanja i raspoloživosti kao rastuću slobodu, nego se često doživljavaju kao forsirani, prisiljavani od ovih procesa, uključeni u globalnu mrežu velikog biznisa i velike znanosti. Povećavaju se razlike između bogatih i

siromašnih, između onih koji imaju upliva i bespomoćnih. U posljednje vrijeme su probijeni zvučni zidovi znanstveno-tehničke efikasnosti, snage koje pokreću svijet - sve do upravljanja životom i genima - postale su ljudski i industrijski raspoložive. Za razliku od novovjeke vjere u napredak, postajemo sve svjesniji višeznačnosti instrumentalne učinkovitosti: pozitivnim doprinosima, kojima se treba radovati, suprotstavljaju se visoki rizici, popratne pojave, štete i mogućnosti zloporabe. *Sve u svemu, ova nas postignuta efikasnost, koja pokreće svijet i nova umrežavanja što se šire po svem svijetu, dovode u novi, neobični i nepoznati položaj: svijet i prirodu ne možemo više pretpostaviti kao nedodirljivu, stabilnu osnovicu našeg života i djelovanja, koja sama sebe regulira. Zapravo je odgovornost za globalno ekosocijalno balansiranje i za kulturu života na ljudskim ramenima. Jesmo li tomu osobno, i sa strane društvenih struktura, već dorasli?*

Ovdje postaje jasna epohalna kriza preorjentiranja iz moderne u još nejasniju »postmodernu«. Pokretač moderne bila je nada da se istraživanjem i raspolaganjem prirodnim silama i njihovim zakonitostima može postići oslobođenje čovjeka i uvođenje ljepšeg, novog svijeta. Sada, kada je postignuta učinkovitost koja pokreće svijet, rastu skepticizam i strah pred rizicima i mogućnostima zloporabe. Koncepti i pojmovi moderne su jako oslabili što se tiče fascinacije i snage za mobilizaciju, a postmoderna ima malo nade i loša je glede orijentacije. Ne pomažu nikakve parole kako treba izdržati, nikakva zatvaranja u sebe, isto tako - što se u Crkvi intenzivno događa - ne pomažu romantično-nostalglični snovi o navodno boljoj prijašnjoj situaciji.

Ova konstatacija dubinske promjene raspoloženja, promjene „paradigme“, nema namjeru omalovažiti ili ocrniti znanje, tehniku i znanost, odnosno instrumentarij. Nezanje i slučaj nisu bogougodniji od odgovornog ophođenja sa znanjem i umijećem. Čovjek postaje nanovo svjestan kao „problem“, kao onaj koga treba postaviti u pitanje. Ponavljam: Može li se od nas ljudi, ovakvih kakvi jesmo, pojedinačno i zajednički, s ovim učinkovitim tehničkim i ekonomskim mogućnostima djelovanja tražiti da se naučimo dovoljno brzo odgovorno ponašati? Ovdje se, kao kršćani, ne možemo dispenzirati, niti s pritajenom srdžbom ukazivati na probleme *modernog svijeta*. Zapravo ovi *znakovi vremena* stavljaju pred nas teške izazove: Možemo li mi, kršćani, dati uvjerljive odgovore na ta nova pitanja? Možemo li u mišljenju i djelovanju suvremeno, kompetentno posredovati našu vjeru, utemeljenu nadom? Vjeru da je dobrohotni, svemogućí Bog stvorio ljude s njihovim znanstvenim, ekonomskim, političkim i moralnim potencijalom, i da to i danas i sutra još smijemo nazvati *dobrim, vrlo dobrim?*

4. Biblijsko-kršćanske perspektive za nadu i slobodu

Poznajemo temeljne antropološke izričaje Svetog pisma: Čovjek je stvoren kao muškarac i žena, na sliku Božju, dakle, posjeduje Duha, mogućnost sporazumijevanja, ljubavi, mišljenja i odlučivanja, posjeduje kreativnost; u biblijskom smislu ljudi su *sinovi i kćeri*, ne *robovi ili marionete*, sa zadatkom da oblikuju život i svijet. Ovdje nije legitimirana samovolja. Ljudi koji su stvoreni na Božju sliku, i u tom smislu rade, ogledaju se na Božje postupanje sa svim stvorenim. *Stvaranje* si ne trebamo zamišljati kao nešto što je *gotovo palo s neba*. *Raj* i *istočni grijeh* su više tipološki pojmovi, *etiologije*. Na starom Istoku, kontekstualnom mjestu nastanka Biblije nije još bilo naših općih pojmova i razmišljanja o biću. Ako se tada htjelo reći, što je bitno i što se uvijek događa, kako nastaju mješavine i povezanosti povijesti i konkretne situacije, onda se jednostavno reklo *od početka i od tada*, a naglasak je stavljen na tipološki karakter pripovijesti i slika. Ne radi se o kronologiji, nego o tome što je jako važno, što se uvijek događa: život koji uspjeva u suodnosu stvorenja i njihova Stvoritelja, odnosno iluzorni ili destruktivni koncepti spasenja, rivalstva, samovolja. Kod ljudi koji bi *gotovi pali s neba* i *iz raja*, ne bi bilo prave mogućnosti za kreativnost i slobodu. Biblijskoj objavi odgovara stvaranje u nastajanju, gradualno učenje i razvoj onoga što je čovjeka dostojno na dugim putovima života i čovječanstva.

U Isusu iz Nazareta, u njegovu životu, smrti i uskrsnuću kršćanima je pokazano - kratko, kao na svjetlu munje - kakav je Bog prema nama. Isus je živio u intenzivnoj vezi s nebeskim ocem, često se na duže vrijeme povlačio u molitve i razmatranja. Njegovo intenzivno življeno osjećanje Boga nije ga odvelo daleko od svijeta, nego ga je tjeralo ljudima. Išao je u mjesta gdje ljudi žive, participirao na njihovom životu, tumačio im značenje života. Posebno se obraćao, na spasonosan način, oštećenima, potlačenima, opsjednutima svakojakim duhovima, dužnicima, vjerski neprivačnima, kako bi im nanovo dao nadu i orijentaciju u životu. Protiv svih omalovažavanja života, Isusova muka i smrt na križu pokazuju često nerazumljivo tvrdu istinu granica, nemoći, patnje, nepravde, nasilja i smrti. U Raspetom se pokazuje otkupljujuće držanje Sluge Jahvina (usp. Iz 53,3-10), koji ne uzvraća nasilje i nepravdu - kao što bi to bilo obično, i tako ih ovjekovječuje - nego s pouzdanjem u vjernost živoga Boga prihvaća i daje da završe na njemu. Pokazuje se Sin, supateći Sin Božji, koji dozvoljava da se njegove ruke rašire do pucanja, između svijeta, takvog kakav jest, i nebeske nade u pomirenje i blaženo zajedništvo, bez da bi jedno ili drugo propustio. Za vjernike, uskrsnuće potvrđuje ovo pouzdanje i ovu nadu.

I opet, protivno svakom bliskom iščekivanju rajsko - nebeskih odnosa na zemlji, ova Isusova „munja“ ne sprečava povijest života i čovječanstva duge, mučne putove probavanja i učenja onoga što je čovjeka dostojno, nego je zahtjev ove povijesti. Ljudi su, dakle, s kršćanskog stanovišta, bića s konačnom slobodom, sposobni za razmišljanje, kreativni, sposobni za odlučivanje, nesavršeni, odgovorni srazmjerno svojim sposobnostima i mogućnostima. Na početku stoji neformirano, divlje, džungla, i uvijek ima padova koji vraćaju tamo. Ni za koga zahtjevi nisu preveliki. Svatko treba i mora početi na vlastitom početnom položaju te, korak po korak, ostvarivati ono što mu je moguće u smjeru naprijed. Radi se o procesu sazrijevanja i promjena u etapama, epohama, kriznim situacijama, padovima, daleko od infantilnih ovisnosti i divljih, nezrelih dominacija prema kulturi solidarnosti.

Za kršćane je temeljna orijentacija i u situacijama promjene potpuno jasna: konačno oslobođenje, „spasenje“, ne može se ostvariti „vladanjem“, nego u „odnosima“. Tamo gdje ljudi jedni drugima izlaze u susret, gdje vladaju (gdje su ostvareni) solidarnost, pravda, milosrđe i vjernost, događa se Božansko među ljudima (usp. Mt 25,31-46; Mt 23,23; Iv 15,9-17). „Priroda čovjeka“, u kršćanskom smislu, dakle nije dovršena, kompletirana, nije jednostavno svrstavanje u statički predviđeni red. Ali ona, isto tako, nije nešto samovoljno, slučajno, nego sposobna za kulturu i potrebna kulture. Životne etape, povijesne epohe, kulture, koraci su (etape), sastavni dijelovi projekta stvaranja, život dostojan čovjeka, svijet koncipiran kao dostojan čovjeka.

5. Budućnost slobode – kultura života u postmoderni

Kršćani i Crkve su, kao svi ljudi, u povijesnom hodu i nisu „osigurani“ protiv stagnacije, padova i lutanja. Kršćanstvo nije dobro prebrodilo prijelaz iz srednjeg vijeka prema moderni. Crkveno se jedinstvo raspalo, javile su se borbe za vlast i međusobne borbe, slabo je uspjelo kršćansko nadahnuće moderne. Može li se kršćanstvu povjeriti, unatoč tim propustima i pogreškama, snažno oblikovanje nove srednje Europe, nadahnuće postmoderne, dokazivanje biblijskog poziva za kultiviranje svijeta?

Veliki teolog Nikola Kuzanski je hrabro interpretirao - usred kriza i promjena kasnog srednjeg vijeka prema moderni - „sličnost Bogu“ kao poziv „biti su-stvoritelj“. Naglasak i usmjerenje „kreativnosti“, „oslobođenja“ i „spasenja“ u biblijskoj su terminologiji „sličnosti Bogu“ svakako jasno drugačiji nego kod moderno - prometejskog vladajućeg modela, koji se često zalijeće u bezgraničnost i iluzije svemoćnosti, u mehanizme potiskivanja i

kompenzacije, te i tako tjeran proizvodi bezobzirnosti i nepravde. Ovim ne mislim paušalno odbijati modernu; kod ljudskog formiranja i istraživanja ne bi trebalo prebrzo, prividno pobožno, stavljati granice. Neznanje i slučaj zasigurno nisu Bogu miliji od odgovornoga ljudskog istraživanja i formiranja. Ali „na koncu moderne“ bi trebalo biti jasno: „ukidanje granica“ nije po sebi dobro nego ambivalentno. Ako ne uspijemo kultivirati nove prostore, onda prekoračenje i odstranjenje granica - politički, tehnički, ekonomski i moralno - može biti i destruktivno. Sloboda znači zasigurno i oslobađanje od nedostataka i prisila, ali sloboda još više znači spremnost i sposobnost naći, napraviti i ići putovima koji vode dalje, prema ciljevima koje se isplati dostići. Potrebna nam je hrabrost za jasnu perspektivu: Ono što je pred nama - postmoderna budućnost - postavlja nam teške, riskantne i ujedno fascinirajuće zadatke.

5.1. Postmoderna kultura života – vizija za budućnost Europe?

Potrebna nam je nova orijentacija mišljenja i vrednovanja: moderna, snažni, jednostrani i nedovršeni prilog Europe svjetskoj povijesti, učinila je dostupnim visokoeffikasne, tehničke i ekonomske instrumentarije za ranije nezamislivu množinu dobara i mogućnosti. Učiniti ove gigantske potencijale korisnim za ljudske ciljeve i stilove, razviti za to kulturne oblike i naučiti odabrati ekosocijalne upravne mehanizme u obilju ispravnih prioriteta i proporcija, to su još uvijek teški, ali fascinirajući zadaci za budućnost.

Moderna je krenula od skromnih životnih uvjeta, nemoći, nedostataka i nevolje i pošla prema dokidanju granica, razaranju tradicionalnih i prirodnih datosti. Fokusiran na dokidanje granica, čovjek moderne cijeni bezgranično, a ograničeno tendenciozno valorizira kao manje vrijedno. Danas znamo da je sve na svijetu ograničeno: Ova spoznaja djeluje motivirajući tek onda ako nanovo orijentiramo naše vrednote: Ograničeno je - ako ga ispravno promatramo - ne manje vrijedno, nego jedinstveno i dragocjeno. Ograničeno treba pozornosti, znalačko ophođenje, izbjegavanje rasipanja. Tako promatrana, spoznaja ograničenosti ne samo dobara, nego i energije, vremena i dana našega života, može stimulirati posebno vrednovanje, kultivirano ponašanje i može odvesti od čisto kvantitativne orijentacije i često nepromišljene konzumacije do kvalitete i trajnosti.

Moderna je krenula od općenite prirodoznanstvene metode specijalizacije i kvantifikacije. Newton: «Mjeriti sve što je mjerljivo, što nije mjerljivo, učiniti mjerljivim!») Sada se, u kasnoj postmoderni, ovo jednostrano stavljanje naglasaka proširilo na jako puno životnih područja: Pod natuknicama («Stichwort») «racionalizacija», «optimiranje», «povećanje efikasnosti»..., usmjerava se privreda i društvo, uključujući slobodno vrijeme i medicinu, sve

više na «mjerljivo», na ono «što se može digitalizirati», na efikasnost, posebno na «kapitaliziranje». Ono što se ne može «kvantificirati», namjenski upotrijebiti, slobodno, lijepo, što se može darovati, što se ne može kupiti ili prodati, ne nalazi prostora i pozornosti. Ako «racionalnost» i «efikasnost» sve jače određuju naš život i našu civilizaciju, onda su u istoj mjeri ljudi reducirani na kotačiće koji proizvode i konzumiraju, na materijalno, na faktore troškova i elemente kalkulacija. Ovo pak znači «paraliziranje mozga i srca», strahovito osiromašenje usred materijalnog blagostanja!

Moderna prometejska orijentacija počinje od rada, uspjeha i vladanja. Sve je to, naravno, s obzirom na razvoj života i slobodu, važno. Ali ako ovo usmjerenje dominira previše jednostrano, onda to šteti dimenziji «odnosa». U našem modernom društvu lako se previđa da sve specifično ljudsko - sposobnost jezika, sposobnost mišljenja, sposobnost voljenja, usređujuće u životu - odrasta na prijašnjim odnosima. To počinje kod djeteta, u skrovitosti obitelji, to možemo iskusiti u svakom iskrenom prijateljstvu, priznanju i dobrohotnosti, u ljudskosti i ljubavi, u darivanju i osjećaju biti darivan. Pored interpersonalne, ovo ima i društvenu, ekonomsku i političku dimenziju: I u ovim područjima ne radi se samo o tvrdim činjenicama, brojevima, konkurenciji i dominantnosti; bez suradnje, pouzdanja, obzira, bez uzimanja u obzir pravednosti i općeg dobra i smisla svega, privreda i politika postaju bezvrijedne, besmislene, barbarske.

Iskustva ljudskih granica i nemoći, od svakodnevnih slabosti preko udaraca sudbine i bolesti do neizbježnog starenja i umiranja dovode u pitanje slobodu, smisao i ljudsko dostojanstvo. Mnogo toga se u našoj postmodernoj civilizaciji može dešifrirati kao kompenzacija, potiskivanje, nadilaženje ograničenosti, kao tragična i smiješna iluzija da se može neograničeno producirati („Power and Wellness for ever“). Potiskivanje ili kompenzacija ograničenosti ne vodi k slobodi. Bez uzimanja u obzir (i integracije) ograničenosti, boli, slabosti naše ljudske egzistencije i, konačno, naše smrtnosti, ne može uspjeti neskraćena, čovjeka dostojna kultura života. Razvoj postmoderne, čovjeka dostojne kulture života, postavlja teške, dugotrajne i riskantne zadaće. Pojedinaac ovdje može lako rezignirati ili politički, odnosno vjerski, upasti u „patentirane recepte“. Od pomoći su, i potrebne su, crkvene, kulturne i političke zajednice istomišljenika, koalicije humano angažiranih, ali bez isključivosti, nego u razmjeni sa širom crkvenom i društvenom zajednicom. Velike i teške zadaće mogu izazvati kod ograničenih snaga osjećaje lagane paralize (osjećaje preforsiranosti). Treba pojasniti: postmoderna kultura života je epohalni dugoročni program, koji treba odgovarajuće putove i vrijeme. Preskakanje koraka i putova obično je promašaj, najbolje je krenuti u pravom smjeru određenim korakom i tempom. Od pomoći je posvijestiti sebi (osobno i međusobno) privremene ciljeve na tom dugom putu.

5.2. *Europski model «Ekosocijalne politike uređenja»*

Mogućnosti formiranja za manje države i regije. U svakodnevnim primjerima, kao i u ekonomskim, političkim, pedagoškim, terapijskim, i čak etičkim konceptima, pojačane su trenutno individualističke tendencije. S obzirom na potrebnu kompleksnu suradnju mnogih u visokorazvijenim društvima i pojačanu globalizaciju znanosti, tehnike i privrede, individualistički koncepti slobode opasno su naivni ili čak svjesno zamagljivanje u službi sasvim drugih interesa. Kako bismo djelovali protiv ovih tendencija, potrebno je dosta pozornosti i angažmana za razvoj struktura i institucija, sustava pravila, prema kojima slijedi suradnja i razmjena, podjela uloga, šansi i odgovornosti. Ovo je neophodno za osiguranje kulturnih i ekosocijalnih standarda. Po principu supsidijarnosti potrebne su odgovarajuće strukture, institucije i sustavi pravila na niskim, srednjim i visokim razinama, od obitelji i susjedstva, preko udruga, komuna, okruga, regija, država, sve do Europske zajednice, do globalnih institucija i sustava upravljanja. U Europi imamo «Gradilište Europske zajednice», ali smo, globalno gledajući, još na samom početku.

U zemljama tranzicije, ali i u mnogim drugim državama, povećavaju se razlike između siromašnih i bogatih, između profitera i onih koji od promjena profitiraju malo ili ništa. Često se čuju primjedbe poput „nestanka socijale“ i „razaranja socijalne države“. „Socijalna država“ se često poistovjećuje s državnim „socijalnim davanjima“, sa „skrbni“. To je preusko shvaćanje. Naravno da se protivi ljudskom dostojanstvu i općem dobru ako slabi i potrebiti, koji si ne mogu sami pomoći, budu ostavljeni u nevolji, bez pouzdanih mreža solidarnosti i dovoljne socijalne pomoći. U jednoj naprednoj demokraciji to se ne smije dogoditi. Ali još je važnije apriorno se brinuti za pravu jednakost šansi, te sudjelovanje sviju u društvu i privredi, kako bi se unaprijed spriječilo nastajanje nesamostalnosti, marginaliziranje, potreba za pomoći, nevolja. Zamišljati „socijalno“ kao „zbrinjavanje“, može značiti pokazivanje moći od strane funkcionera i „pomoćnika“, držanje ovisnim i zadržavanje na infantilnoj razini. Raduje činjenica da trenutno mnogi mladi ljudi žele socijalna zvanja i zadaće oko zbrinjavanja. Mnogi žele pomoći, dati potporu, zbrinjavati, popravljati – to je dobro. Ali mi bismo trebali mnogo sposobnih i angažiranih osoba, a imamo ih premalo koji su spremni kompetentno i trajno raditi na dobrom formiranju u društvu i privredi, kako bi se unaprijed minimalizirale štete, nevolja i ovisnosti.

Već je gore rečeno: politička sloboda, otvorena, pluralistička demokracija i tržišna privreda strukture su i postupci za postizavanje ciljeva, a nikako sami sebi svrha. Slobodu treba razlikovati od proizvoljnosti ili samovolje. Sloboda je šansa i neizbježna obveza potruditi se za najbolje moguće razumijevanje i na

temelju toga konstruktivno djelovati. Opće dobro, dobri socijalni standardi, ekonomska ustrajnost, ekološki obziri i efikasnost su koordinate koje se nadopunjuju za politiku i privredu dostojnu čovjeka. Uvjet «efikasnost» zahtijeva transparentnost i mogućnost kontrole uložениh sredstava kod postizanja ciljeva. Bez mjerila «efikasnosti» ciljevi, kao «opće dobro», «socijalna država», postaju nekontrolirana podjela, prazna formula ili ideologija kojom se želi opravdati sve moguće. Ali je isto tako besmisleno baviti se efikasnošću radi efikasnosti. *Efikasnost se odnosi na postizanje ciljeva i prema tome je treba ocjenjivati. Bez sumnje, svi ljudi (pa i privreda!) trebaju dobro uređene strukture s odgovarajućim institucijama obrazovanja, zdravstva, socijalnim ustanovama, pravnom sigurnošću, prometnom infrastrukturom, isto tako jedan minimum zajedničkih vrednota i smisla. Rastućom tehničko - ekonomskom efikasnošću, raste i značenje obzira prema ambijentu i ustrajnosti.*

Za održivost naših oblika života i naših društvenih sustava u budućnosti odlučujuće je paziti na komplementarnost gore spomenutih koordinata i njihovo optimalno koordiniranje od strane društvenih institucija i sistema kontrole. Trenutno na mnogim područjima imamo dominaciju privrede. Problem nije privreda, nego osobna i društvena nesposobnost balansiranja drugih perspektiva. Organizacija privrede kao (globalnog) tržišta donosi na mnogim područjima fascinantne rezultate glede mobilnosti i koordinacije. Ako ova efikasnost ide na račun socijalne pravde i okoliša, onda nisu u redu sustavi kontrole i okvirni uvjeti, te su potrebne odgovarajuće promjene.

Posebno su srednjoeuropske demokracije ostvarile u vremenu poslije rata potrebnu komplementarnost efikasnosti i socijalnih standarda u sistemima kontrole (za vanjsku i nutarnju stabilnost), kao «(eko) socijalno tržište» ili «mixed economy» (miješana ekonomija). «Slobodna ekonomija», «slobodno tržište» ne znače «nered» (=nedostatak kontrole). Ako je tržište kulturno dostignuće, i želi takvim ostati, onda odgovarajuće strukture i sistemi kontrole moraju osigurati fer uvjete za sve konkurente i mušterije. Ako političari i privredni vođe u zemljama tranzicije, i na Zapadu, traže «slobodno tržište» bez atributa, onda se to djelomično može shvatiti kao reakcija na ukočenu komunističku središnju upravu ili zastarjela pravila, ali sadržajno takvi modeli, s obzirom na nužno potrebne zahtjeve komplementarnosti i koordinacije, nisu više mogući.

U Austriji smo imali jako dobra politička, ekonomska i etička iskustva u vremenu poslije rata, do otprilike sedamdesetih godina, s političko-ekonomskim modelom «socijalne tržišne privrede». Otada je ovaj model, djelomično zbog «kućne» fosilizacije i krivog razvoja, ali prije svega zbog rastuće ekonomske i ekološke internacionalizacije i, konačno, integracijom u Europsku zajednicu,

izgubio na snazi i dometu. Ekosocijalna politika, s odgovarajućim strukturama i sustavima kontrole, ne može se odgurnuti u stranu kao zastarjela, nego prema „principu supsidijarnosti“ treba biti adaptirana na vlastitom području i njome se treba intenzivno baviti na europskoj razini. Zbog sve veće globalizacije na svjetskoj razini bili bi potrebni djelatni ekosocijalni sustavi kontrole, ali ovdje imamo tek skromne početke, svakako i sve veći pritisak u tom smjeru.

Tranzicijske zemlje srednje i jugoistočne Europe su pod posebnim pritiskom. Istovremeno moraju svladati teška kulturalna, ekonomska i politička prelamanja i procese ažuriranja nakon desetljeća totalitarne blokade, moraju dostići globalizaciju i integraciju u «veliko radilište Europe», s neuobičajenim okvirnim uvjetima, sustavima vrednota i kontrole u svim područjima života. Ovo dovodi mnoge ljude i ustanove do krajnjih granica opterećenja. K tomu dolazi još uvijek nesimetrični natječaj sa zapadnim poduzećima, koja uglavnom bezobzirno iskorištavaju nestanak «željezne zavjese» za svoje interese «proširenja tržišta». I kulturalno ne dolazi «sa Zapada» samo dobro: pod etiketom «slobode» izvozi se «na Istok» često puta problematične proizvode i oblike postmoderne plitke civilizacije konzumiranja, zabave, «instanta» (brze hrane...). Razumljivo je da u takvim slučajevima dolazi do labilnosti, da se pojavljuju regresivne, obnoviteljske, nacionalističke tendencije, neke od njih tendiraju prema populističkim receptima, ili svoje snage i emocije rasipaju na iluzije. Sve to nije od pomoći. Odgovorni, i oni na vodećim mjestima, te široke mase naroda, trebaju našu potporu preko kompetentnih socijalno-etičkih istraživanja i nauke, preko angažmana za široko socijalno obrazovanje, susrete, razmjene i suradnju između zemalja i razina.

Šanse bi mogao imati rad na regionalnom razvoju, usmjeren prema budućnosti, pazeći na europske i globalne kontekste. Pod krovovima koji postaju veći, ljudima je potrebna udomaćenost u dobro formiranim, preglednim prostorima za stanovanje. U nepregledno velikim prostorima ljudi se osjećaju izgubljenima, bez domovine i ukorijenjenosti. Ljudi koji nisu ukorijenjeni nemaju dobrog života, lako postaju «pijesak kojim se vjetar poigrava». Stoga važi kulturalno, politički i ekonomski: Ako na temelju razvoja mnogi znanstveni i privredni procesi mogu biti uspješni u umreženosti na velikim prostorima, ipak se mnogo toga može poduzeti u neposrednoj blizini-etički, kulturalno politički i privredno. Mali i srednji pogoni imaju zasigurno šanse u raznim oblicima specijaliziranja i kooperacije, iskorištavajući blizinu i bolje poznavanje potreba. Nitko ne bi trebao, niti smio, kulturalno, politički, ekonomski i etički rezignirati pred gigantima: Što veći postanu veliki, nastaju veće niše, šanse i zadaci za male koji su konkurentni, jer su veliki za mnogo toga nezgrapni. Ovo otvara mogućnosti oblikovanja i poslova, a za to se ljude može lako motivirati.

6. Važni zadaci za kršćane i Crkve

«Nova Europa» i «postmoderna kultura života» nisu samo politički, ekonomski i kulturni projekti, nego su navezani na transcendentne korijene, i bitni su izazovi za kršćane i Crkve, područja na kojima se može dokazivati društvena relevantnost i sposobnost za budućnost.«Globalizacija» je karakterizirana u analogiji s «industrijskom revolucijom» u 19. st., kao nova, sada globalna znanstveno-tehnička, socijalna i kulturna revolucija. Možemo i trebamo učiti iz dobrih i loših iskustava ove prve «industrijske revolucije». Kršćani su tada za one koji su «izgubili korijenje» i osiromašene učinili jako puno na karitativnom planu, bilo je tu i tamo kršćanskih pionira na socijalnom području, socijalnih pokreta, čak pojedinih socijalno angažiranih biskupa. Ali se općenito može konstatirati: Crkve nisu tada pravovremeno ispravno shvatile događaje i teško su zakazale kod strukturalnog svladavanja ovih promjena. Bile su previše okrenute prošlosti, srasle sa starim vremenima, formama i pozicijama moći, trebalo je vremena da shvate mentalne i strukturalne zadatke oblikovanja industrijskog doba. «Socijalnu državu» 20. stoljeća nije pronašla Katolička Crkva, izmislili su je i postigli drugi. Trenutno se suočavamo s isto takvom promjenom, s teškim posljedicama kao u 19. st. Hoćemo li ovaj puta biti uspješniji ili ćemo se opet slično spotaknuti? To bi bilo tragično, jer sadašnjost i budućnost hitno trebaju utemeljenu kršćansku nadu i orijentaciju, te ujedinjene snage Crkve.

Kod ove skice «globalizacije» ukazano je na novu kvalitetu etičke odgovornosti s obzirom na novonastalu situaciju (globalno znanstveno i privredno umrežavanje, sile koje pokreću svijet, manipulacija života i gena u ljudskim rukama). Budući da «svijet» i «priroda» na temelju dostignute ljudske efikasnosti više nisu nedodirljivo stabilni, te ih se više ne može pretpostaviti kao osnovicu našeg života i djelovanja, koja sama sebe regulira, odgovornost za globalno ekosocijalno balansiranje, za trajnu kulturu života, koja je sposobna za budućnost, individualno i društveno, leži na ljudskim ramenima. Mnogi su jako skeptični glede toga hoće li ljudi dorasti dovoljno brzo (ili uopće) ovoj odgovornosti. Stoga postmoderna, za razliku od moderne koja završava, ima malo nade i nesigurna je glede orijentacije.

Ne samo u zemljama tranzicije, nego i u zapadnoeuropskim demokracijama, popustila je spremnost za upotrebu zahtjevne slobode. Dosadašnji ciljevi su istrošeni, horizont se sužuje na neposredne interese moga JA; mnogi pod slobodom razumijevaju «raditi ono što se čovjeku upravo hoće». Takva razmišljanja, koja slobodu više definiraju kao «izvolijevanje», samovolju i ovisnost o raspoloženjima, jako su proširena u trivijalnim oblicima i

konceptima života. Politika, koja o tome ovisi, a dodatno je tjerana od pritiska visine izdanja i broja onih koji prate medije, orijentira se na brzim uspjesima i stoga je naklonjena prezentirati nestvarne koncepte slobode. Svakodnevne forme, filozofija sadašnjosti, literatura i umjetnost sve su više karakterizirani «postmodernim poistovjećivanjem.» Protivnosti koegzistiraju, bez pitanja, jedne pored drugih, duhovni naponi za razjašnjenje i razlikovanje malo su traženi. To su tipični uzorci kasne faze skeptika u prijelaznim periodima između epoha. Poistovjećivanje svakako nerijetko vodi ravnodušnosti, «izvolijevanju», usporenosti ili hektici, banalnoj dekoncentraciji.

Prava je sloboda osobno i društveno zahtjevana, ali i riskantna. Ljudi, grupe i društvo koji to ne osjete i ne izdrže, boje se slobode i gube slobodu. Ljudi siromašni nadama i nesigurni u orijentaciji potencijalno su opasni, svakako će jedva moći koncentrirati i mobilizirati snage za potrebno usmjerenje gigantskih, često osamostaljenih znanstveno-tehničko-ekonomskih potencijala, za ciljeve i stilove koji su čovjeka dostojni. Stoga se u najnovije vrijeme javljaju ponovo vrlo izričito transcendentna pitanja i čežnje. U biti se radi o ponovnom zaoštavanju prastarih pitanja: Što je čovjek? Odakle dolazimo? Kamo idemo mi, ljudi? Postoji li utemeljena nada u svijet dostojan čovjeka i spasenje nakon smrti? Hoćemo li uspjeti živjeti i vjerodostojno predati dalje, s obzirom na ovo aktualno zaoštavanje pitanja biblijske poruke o oslobođenju i spasenju, koja ne ide za vladanjem nego za odnosom u otvorenom-pluralističkom društvu, nakon neuspjeha totalitarizama i prometejskih nada, na početku postmoderne? Razvijamo li dovoljno kompetencija za stručnu interpretaciju kompleksnog znanstveno-tehničko-ekonomskog razvoja i dovoljno kreativnosti i snage za formiranje valjane budućnosti na osobnim i društveno odlučujućim mjestima? Ili samo jadikujemo zbog stanja i razvoja stvari, sterilno i okrenuti prema prošlosti?

Više je puta ukazano na veliko opterećenje, čak preopterećenje čovjeka zbog silnih istovremenih promjena. I vjerski gledano vrijedi: Samo će malobrojni heroji izaći s time možda na kraj. Jako su važne - i za «normalne, obične ljude» jedva nadomjestive - u takvim slučajevima zajednice vjernika, koje će ih pomagati, davati skrovitost, ali i hrabriti i voditi naprijed. Potvrđuju li se ovdje naše crkvene ustanove i Crkva u cijelom, nadahnuta od Duha Božjega, kao ugodna zajednica na putu, prijatelj čovjeka, zajednica u kojoj se može doći do daha, u kojoj se doživljava pravo zajedništvo, nada, ohrabrenje i orijentacija? S radošću i zahvalnošću treba konstatirati da naša Crkva čini, kao uvijek, veličanstvene stvari u karitasu, u brizi za siromašne i slabe. Osposobljava li ona i ohrabruje i na veslanje u olujama promjene? Dokazuje li se u pretežno globaliziranim, pluralističkim postmodernim situacijama, ili se povlači u «zaštićene luke»?

Zaprepastiti bi nas morale empirijske studije o crkvenim razvojjima: u modernim društvima, «na Zapadu», ali i u mnogim zemljama tranzicije, u kojima se hrabro izdržalo pod totalitarnim gušenjem, Crkva ne izlazi na kraj s otvorenim, pluralističkim situacijama, sa slobodom i novim izazovima, gubi jasno na terenu i kompetencijama, posebno kod mladih ljudi. Istovremeno, dokazano raste zanimanje za transcendenciju, za religiozno. Očito našoj Crkvi ne uspijeva dobro biti nazočnom-kompetentno i pozivajući ih - za ove ljude koji traže. Ne radi se o površnom prilagođivanju duhu vremena, nego se postavlja pitanje, gledamo li ponovo previše unatrag na davno nadvladane forme, koje je trebalo reformirati, a propuštamo oblikovati nove odnose i tako ostajemo ljudima puno toga dužni. Kršćansko navješćivanje neće moći biti vjerodostojno i djelotvorno u društvenim, ekonomskim i političkim stvarima dok god je u Crkvi netransparentan pristup novcu i moći, dok god je to diletantsko i često puta srednjovjekovno - feudalno, a u važnim pitanjima ženska polovica čovječanstva stalno frustrirana. Biblijska je opomena jasna: Tko «stavi ruku na plug», a samo gleda na stare posjede i forme, umjesto da ore plodne brazde naprijed, nije za kraljevstvo nebesko! (usp. Lk 9,62).

Mislim da je postalo jasno: Sada moguća, nova Europa u slobodi i pravdi treba «dušu», vjersku «dubinu» i «širinu», žive kršćane i Crkve, kompetentne socijalno-etičke priloge i socijalni odgoj. Vaclav Havel, impresivna osoba u vrijeme komunističkog ugnjetavanja i tranzicije, nedavno je ovo formulirao vjerodostojnom, diskretnom jasnoćom: Bez transcendentalne dimenzije ne bi on (u zatvoru i mučen) mogao izdržati, ne bi mogao ni sada (teško bolestan, pod frustrirajućim stalnim opterećenjem svoje službe) raditi. Transcendentalna dimenzija mu pak daje potrebnu smirenost i štiti ga od fanatizma.

Prijevod s njemačkog: Karlo Višaticki

Izvori i daljnja literatura

Zahvaljujući katalozima i bankama podataka koji su na raspolaganju, elektronski dugi popisi literature nemaju smisla. Stoga navodim literaturu samo kao primjere. Drugi su izvor moja iskustva kao profesora i permanentna edukacija u Zapadnoj, Istočnoj i Srednjoj Europi. Što se tiče ekonomske transformacije, oslanjam se na tekuće studije Instituta za istraživanje europskih pitanja u Beču.

ANZENBACHER, *Einführung in die Ethik*, Düsseldorf, 1992.

ANZENBACHER, *Christliche Sozialethik*. Einführung und Prinzipien, Paderborn, 1998.

BAUMANN, Z., *Postmoderne Ethik*, Hamburg, 1995.

BECK, U., *Risikogesellschaft*. Auf dem Weg in eine andere Moderne, Frankfurt, 1986.

BIERVERT, B., HELD, M. (Hg.), *Das Menschenbild der ökonomischen Theorie*. Zur Natur des Menschen, Frankfurt, 1991.

BINSWANGER, H. Ch., *Die Glaubensgemeinschaft der Ökonomen*. Essays zur Kultur der Wirtschaft, München, 1998.

BRIESKORN, N., *Menschenrechte*. Eine philosophisch-historische Grundlegung, Stuttgart, 1997.

DURKHEIM, E., *Le Suicide*, Paris, 1897. (Deutsche Neuausgabe Neuwied, 1973)

ENGEL, R., *Der harte Weg nach Europa*, Wien, 1999.

FRALING, B., *Vom Ethos der Bibel zu biblischer Ethik*, Thaur, 1999.

GERLICH, P., PLASSER, F., ULRAM, P. A. (Hg.), *Regimewechsel*. Demokratisierung und politische Kultur in Osteuropa, Wien, 1992.

GREIDER, W., *One World, Ready or Not*. The Manic Logic of Global Capitalism, New York, 1997.

HENGSBACH, F., *Die andern im Blick*. Christliche Gesellschaftsethik in den Zeiten der Globalisierung, Darmstadt, 2001.

HOMANN, K., BLOME-DREES, F., *Wirtschafts- und Unternehmensethik*, Göttingen, 1992.

HONNEFELDER, L., KRIEGER, G. (Hg.), *Philosophische Propädeutik*, sv. 2: Ethik, Paderborn, 1996.

HÖFFE, O., *Moral als Preis der Moderne*. Ein Versuch über Wissenschaft, Technik und Umwelt, Frankfurt, 1993.

- JUCHLER, J., *Osteuropa im Umbruch. Politische, wirtschaftliche und gesellschaftliche Entwicklungen 1989 - 1993.*, Zürich, 1994.
- KORFFU, W. (Hg.), *Handbuch der Wirtschaftsethik*, sv. I.-IV., Gütersloh, 1999.
- KOSLOWSKI, P., *Wirtschaft als Kultur*, Wien, 1989.
- LUTTWARK, E., *Turbo Capitalism. Winners and Losers in the Global Economy*, Harper Collins, 1998.
- MANTOVANI, G., *Was der Computer mit uns macht. Sozialpsychologische Aspekte der Kommunikation mit und durch den Computer*, Mainz, 1994.
- MARTINEK, C. (Hg.), *Socialny-eticky pohled na ekonomickou transformaci v České republice*, Velehrad, 1998.
- MENZEL, U., *Globalisierung versus Fragmentierung*, Frankfurt, 1998.
- REINPRECHT, C., *Nostalgie und Amnesie. Bewertungen von Vergangenheit in der tschechischen Republik und in Ungarn*, Wien, 1996.
- REMELE, K., *Tanz um das goldene Selbst? Therapiegesellschaft, Selbstverwirklichung und Gemeinwohl*, Graz, 2001.
- RENÖCKL, H., *Genová technika - etické výzvy vyspelé technologie*, u: *Teologické studie*, České Budejovice, 2000.
- RENÖCKL, H., *Čím přispívá naše teologie k budoucnosti České republiky?*, u: MACHULA, T. (Hg.), *Deset let Teologické fakulty Jihočeské university*, České Budejovice, 2001.
- RENÖCKL, H., BLANCKENSTEIN, M. (Hg.), *Neue Religiosität fasziniert und verwirrt*. Budapest-Würzburg, 2001.
- SUTOR, B., *Politische Ethik*, Paderborn, 1992.
- THEISSEN, G., *Der Schatten des Galiläers. Historische Jesusforschung in erzählender Form*, München, 1990.
- TOMKA, M., ZULEHNER, P. M. (Hg.), *Religion in den Reformländern Ost(Mittel)Europas*, Ostfildern, 1999.
- ULRICH, P., *Integrative Wirtschaftsethik. Grundlagen einer lebensdienlichen Ökonomie*, Bern, 2001.
- WEIZSÄCKER, C. Ch. v., *Logik der Globalisierung*, Göttingen, 1999.
- WERBICK, J., *Vom entscheidend und unterscheidend Christlichen*, Düsseldorf, 1992.
- ŽIŽEK, S., *Das fragliche Absolute. Warum es sich lohnt, das christliche Erbe zu verteidigen*, Berlin, 2000.

PROVIDING QUALITY SOCIAL LIFE UNDER THE PRESSURE OF TRANSITION AND GLOBALISATION

Helmut Renöckl

*Faculty of Theology,
University of České Budejovice
Česke Budejovice, Czech Republic*

Summary

The article is aimed at pointing to the challenges imposed by globalisation on the societies in transition from theological perspective, and at giving guidelines for the Church activities in these countries after the fall of communism. Starting with the analysis of the communist regime and its governing structure, it emphasises the necessity for the new structures that should provide a suitable response to the demands of the process of transformation and globalisation. Defining globalisation as a technical – economic, and also socio-cultural and ethical everlasting revolution, which today, unfortunately mostly leads to further deepening of the gap between the rich and the poor, the article highlights the importance of a more authoritative constitution of “ethical globalisation” in the form of a new, post-modern life- culture created in the spirit of solidarity and social justice. According to the author, the Church is not entirely over these changes because it hasn’t noticed the signs of time. Therefore it wonders whether Christianity will be able to create new Europe in the spirit of “ecological and social establishment”. New Europe is not just a political, economic and cultural project, it is also a challenge for the Church, for European tradition is derived from Christian roots. “New Europe” needs soul, religious depth, live Christians and the Church, which will all together make available rich socio-ethical projects, and become an important factor of social guidance in the modern society.

Key words: *transition, globalisation, post-modern life-culture, New Europe, ecological social politics, solidarity, Christianity.*